ФИФІ ФЫМЫГЪЭПУД, ФИ ІЕЙ ФЫМЫГЪЭПЩКІУ

АДЫГЭ ПСАЛЪЭ

АДЫГСКОЕ СЛОВО

КЪБР-м И ПАРЛАМЕНТЫМРЭ ПРАВИТЕЛЬСТВЭМРЭ Я ГАЗЕТ
ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА КБР

1924 ГЪЭМ И МЭКЪУАУЭГЪУЭ МАЗЭМ И 1 ЛЪАНДЭРЭ КЪЫДОКІ

№150 (21.808) ● 2010 гъэм шыщхьэІум (августым) и 12, махуэку ● Тхьэмахуэм тхуэ къыдокІ ● И уасэр соми 3-щ ● adyghe@mail.ru adyghepsale.ru

●Къэрал къулыкъущІапІэхэм

Илъэситхум и программэ

Къэбэрдей-Балькъэрым и псэупІэ-коммунальнэ хозяйствэр егъэфІэкІуэным сом меларди 2,2-рэ хухахынущ. КъБР-м и Правительствэм и зэІуципсыхьапІэ зыхуэфащэ республикІэ программэ хэха.

ПРОМЫШЛЕННОСТЫМКІЭ, гъэсныпхъэ-энергетикэ комплексымрэ псэупІэ-коммунальнэ хозяйствэмкІэ министрым и кІалэнхэр зыгъэзэщІэ Кулиев Мустафир зэрыжиІамкІэ, Къэбэрдей-Балькъэрым и коммунальнэ инфраструктурэм и Іэнатіэхэм я процент 52-м нэблагъэм я пІальэр икІащ.

- Республикэм и псэупІэ-коммунальнэ комплексым и нобэрей щытыкІэм къызэригъэлъагъуэщи, жьы хьуа бжьамийхэр, пкъохэр, нэгъуэщІхэр, ухуэныгъэхэр зэгъэпэщынымрэ, реконструкциэ щынымрэ ди кІэрур етхьэлІэми, Іуэхур зэрыгугъуу кІоныжь. Хуабэ, псы кІуапІэхэр, кІыщагъэсэбэпкІэ, нэхъапэми хуэдэу, лейуэ куэд мэкІуэд. Бжьамийхэм я кІуэцІымрэ я щыбымрэ зэрылъыхьмэ и зэранкІэ, хуабэм и процентэ 8-10-р жьым екІыж. Хуабэ гуэшыпІэхэм иджыпсту яхуэхьыр зэрызекІуэн хуей пІальэм нэхърэ хуэдэ 1,5-кІэ нэхъ мащІэщ. Хуабэ энергиеу кІалэжьым и процент 20-р зэбгрыщыпІэхэм щокІуэд, гъэсныпхъэхэм я процентэ 10-м щигъур зэрагъэпэлъ хьжьхэм лейуэ кІыщагъэсэбэп, - кІыгъэлъэгъуащ Кулиевым.

Программэр зыхуэгъэзар псэупІэ-коммунальнэ комплексыр илъэсиплІ гъунэгъум зэпІэзэрыгъэ лэжьэныр кІыззгъэпэщыныр. Абы хохьэ кІыдэзыгъахуэ технологиехэр къэгъэсэбэныныр, псэупІэ-коммунальнэ предприятэхэр фейдэ пІылъу икІи хуэсакъыу зэрахьэу, Іуэхутхьэбзэхэр зэпІэзэрыту хуащІэу зэтеублэныр.

Программэм и кІалэн нэхъыщхьэхэм ящыщ Къэбэрдей-Балькъэрым и цІыхухэр зэпІэмыууэ псыкІэ кІыззэгъэпэщыныр, ират псымрэ абы хэлъадэхэмрэ я фІагъыр егъэфІэкІуэныр. Кулиев Мустафир кІыззэрыхитъэщащи, ар Іэспымыуэу яІэрыхьэныр зэфэ псыр зэрызэрагъэзахуэм, кІыщІашымрэ къагъэсэбэпымрэ зыхуэдизыр кІыззэралытэм кІыгуэхьпІэ имыІэу епхащ. Аращи, кІыщІэныпІэхэм я процент 90-м, республикэм и унагъуэхэм я процент 70-м нэблагъэм кІыззэрапащ Іэмэпсымэхэр трагъэуважьхьм.

- Насос станцэхэм кІуатІыпщ псым щыщу къагъэсэбэпыр зыхуэдизыр къэдбжьи щхьэкІэ, хуабжьагъыщхуэ зиІэ кІыззэрапащ Іэмэпсымэу 400 дгъэувыну ди мурадщ. Абы зэфэ псым щыщу кІуэдыр игъэмащІэнущ, жьылагъуэхэм ар нэхъ щыІэзригъэззэхуэнущ. Зи пІальэр икІа псы кІуапІэу километр 360-рэ, фІей щІэжьпІэу километри 150-рэ тхьэзжьыну тедухуащ, - жиІащ министрым и кІалэнхэр зыгъэзащІэм.

Программэм зэрыщыубзыхуамкІэ, псы кІуапІэхэмрэ кІыхьэныпІэхэмрэ яухуэнущ икІи зэрагъэпэщыжьнущ. Республикэм жьы хуэ хуабэ гуэшыпІэу километр 50 реконструкциэ щащІынущ, блок-модуль, котельнэ щыкІухэм хуэдэу 60 щагъэувынущ, хьжьу 200-м нэблагъэ щыІэзрахьэжьынущ. Бюджет предприятэхэм хуабэ энергиер кІыІэрапытэ Іэмэпсымэхэр щытрагъэувэнущ. Щхьэхуэу хуабэ къэзыт, энергиеу процент 30-м нэс кІыдэзыгъахуэ хьэкухэр ягъэувынущ, хуабэмрэ псымрэ лейуэ щыкІуэ щІыпІэхэм зи пІальэр икІа бжьамийхэр щахъэжьынущ.

ТОЛАСОВЭ Екатеринэ.

●Дыгъуасэ

Режиссер щІэныІуэ Сокуров Александр.

Сокуров Александр и «кІыщ» КъБКъУ-м къыщызэІуах

2010 гъэ еджэгъуэщІэм кІыщыщІэдзауэ Къэбэрдей-Балькъэр къралуниверситетым кІыщызэІуахащи гъуэгуанэ гъэдэкІуэ зэрыщІэнущ. Іэнатіэхэмрэ я лэжьакІуэхэр щагъэхъэзырыну факультет. Абы щІэнущи къудамитІ: «Кинопоискусство», «Журналистика».

Дыгъуасэ КъБКъУ-м къыщызэІуахащ Сокуров Александр и «творческэ кІыщыр». Апхуэдэу еджэнущ киномрэ телевиденэмрэ я режиссерхэр щагъэхъэзырынум.

- СЭЛАМ ГУАПЭ фызох нобэрей махуэшхуэм кІрихьэлІа псоми, - къыхэІуихащ гуфІэгъуэр КъБКъУ-м и ректор Къарэмырзэ Барэсбий. – Мыр Кавказ Ищхьэрэм и дежкІэ икъукІэ Іуэхутъуэщхуэщ. Иджыри илъэс ныкъуэ и пэкІэ мыпхуэдэ факультет ди университетым хэтыну зыми ди гугъакъым. Режиссер цІэрыІуэ Сокуров Александр и фІыгъэкІэ дэ Іэмал къытхукъуэкІащ къэралыр зыхуэныкъуэ ІэщІагъэлІхэр щагъэхъэзыр ІэнатІэ къызэІутхыну. Къэбэрдей-Балькъэрым и мызакъуэу, нэгъуэщІ къалэхэхэми я еджапІэ нэхъыщхьэхэр Сокуровым кьелъэІуат мыпхуэдэ Іуэхукіэ озбэн яхуэхьуну, арщхьэкІэ Налшык кІыхьанащ икІи абы щхьэкІэ фІыщІэ хэха хуэсщІыну сыхуейщ.

Сэ псалъэ быдэ фызот фи егъэджэныр сыт и лъэныкъуэкІи зэпэщэ хьуным дызэрыхущІэкъуэнумкІэ, зыхуей-зыхуэфІхэмкІэ фыкъызэрызэдгъэпэщынумкІэ, - жиІащ Къарэмырзэм.

Къудамэм япэу мы гъэм щІэтІысхьахэм я цІэ-унэщІэхэм ректорыр къеджа нэужь, псалъэ иратащ **Сокуров Александр:**

- Сэ къызбградзэкІыу Къэбэрдей-Балькъэр къэралуниверситетым фІыщІэ хузощІ мы къудамэр къызэІухьныжьхьэлъхьэныгъэшхуэ зэрыхущІам щхьэкІэ. Дэ къалэныщхуэ ди пщэм дэтлъхьэжащ. Республикэ егъэджэныгъэм лъагъуэщІэ щыпхьытщауэ араща, согугъэ а гъуэгур хуэфэщэну и кІэм нэс къэтегъэджэныгъэ гугъущ. ЦІыхубэм фадэлэжьэфу, ахэр къызыхуэфІхэмкІэ фыкъызэрызэдгъэпэщынумкІэ, зыхуей-зыхуэфІхэмкІэ фыкъызэрызэдгъэпэщынумкІэ, - жиІащ Къарэмырзэм.

Къудамэм япэу мы гъэм щІэтІысхьахэм я цІэ-унэщІэхэм ректорыр къеджа нэужь, псалъэ иратащ **Сокуров Александр:**

- Сэ къызбградзэкІыу Къэбэрдей-Балькъэр къэралуниверситетым фІыщІэ хузощІ мы къудамэр къызэІухьныжьхьэлъхьэныгъэшхуэ зэрыхущІам щхьэкІэ. Дэ къалэныщхуэ ди пщэм дэтлъхьэжащ. Республикэ егъэджэныгъэм лъагъуэщІэ щыпхьытщауэ араща, согугъэ а гъуэгур хуэфэщэну и кІэм нэс къэтегъэгъуэтыну ІэщІагъэр икъукІ

Экономикэ | Политикэ

Махуэку

Кавказ Ищхъэрэ | Жылагъуэ Іуэху

● Президент

Хэт зылъысы-ныр?

Урысейм и президент Медведевым и журналистхэм я ущІэхэм жэуап яритащ. А ущІэхэр яхуэгъэзат 2012 гъэм екІуэкІыну хэхьныгъэхэм, дзэ Іэнатіэм трагъэкІуадэ мылъкум зэрыхагъахьхуэм, гъэмахуэр иухыхукІэ езым и мурадхэм.

«СЭ СЩІЭРКЪЫМ 2012 гъэм къэхъунур, сщІэркъым президенту зыкъэзыгъэлъэгъуэнур хэтми, - яжриІащ къэралым и Іэтащхьэм журналистхэм. - Ар Медведевуи, Путинуи е нэгъуэщІ зыгуэруи къыщІэкІынкІэ хъунущ». Къэралым и Унафэщіым къыхиугъэбелджылыкІащ Урысейм зэпІэзэрыту зыхуэныну Іэмал етын зэрыхуейр. «Абы егупсысащ Путинри, сэри согупсыс икІи ардыдэм егупсысын хуейщ си пІэ иувэнкІэ хъунури», - жиІащ Президентым.

Иджырей премьер-министрым Президент къулыкъым папщІэ пэщІэувэнкІэ хъуну? А ущІэм жэуап щиТым Медведевым жиІащ: «Зи Іуэху еплыкІэкІэ зэгъэунэгъу къэрухуэр зэпэщІэтыну сыхуейкъым. Абы къэралым фІы къыхуишэнукъым».

«Дэ сот щыгъуи пщІэ зэхуэтщІу дызэпсалъэрт. Арщхьэкіэ ар Президент хъуа нужь, сэ абы и пщІэр нэхъ хэсІэтыкІ хъуащ, езыри мы зэманым апхуэдэ дыдэу къыслухущітщ», - жиІащ Медведевым, Путин Владимиррэ езымрэ зэрызэхущытым и гугъу щищІым. Апхуэдэуи ЩІитІыгъажащ а зэхуэщытыкІэхэр нэмысым зэрытещІыхьар. «Дэ дызэхуэщытщ Президентымрэ Президенту щытамрэ зэрызэхуэщытын хуейм хуэдэу. Ар къыумылъытэнкІэ Іэмал иІэкъым», - щІигъужащ къэралым и Іэтащхьэм.

ЗэІущІэм къыщаІэта нэгъуэщІ Іуэхуэ Урысейм и дзэр иджырей Іэщхэмкіэ зэщІэхуэзыдыным хухах ахъшэр зыхуэдизыр. Абы хуэдэ зырэ ныкъуэкІэ хагъэхъуэнущ икІи ильэсипщІ дэкІмэ, ди дзэр Іэщэщіэ дыдэхэмкІэ зэщІэзуэздауэ щытынущ. «2008 гъэм и щыщІэІум Кавказ Ищэм къыщыхъуахэм я ужькІэ Іэщэкіэ ЗэщІэуэзэда Къарухэм зэхъуэкІыныгъэ инхэр къыщыхъуащ», - жиІащ Медведевым. Абы къыхигъэщхьэхуХІащ иджырей Іэщэхэр къэщхьэуным ахъшэу хуэдэ зырэ ныкъуэкІэ нэхъыбэ хухах зэрыхъуар. Апхуэдэуи жиІащ мы Іуэхум езыр тКІийуэ зэрыбгъэдыхьар - Правительствэм щыщхэр тегуэвыхьырт бюджетыр къаймэщІэкІыным.

Президентым жеІэ дзэм хухаха мылъкур тэмэму къагъэсэбэпмэ, ильэсипщІым къриубыдэу Іэщэкіэ ЗэщІэуэзда ди Къарухэм лъэкІыныгъэщхуэ дыдэ зэраІэнур.

Медведевым Сочи щыщигъэпсэхуауэ къилъытэркъым. «Сэ абы пІалъэкІэ сыщыдежьауэ аращ», - къыхигъэбелджылыкІащ абы. Арщхьэкіэ Президентым жиІащ цІыхум зигъэпсэхуни зэрыхуейр, щІигъужащ бдзэжьеящэ кІуэнкІэ зэрыхъунур. «Бдзэжьеи къэдубыдынкІэ хъунущ премьер-министрым сэрэ дызэгъуэсу дыкІуэмэ», - жиІащ абы. Арщхьэкіэ къыхигъэщхьэхуХІащ къэралым щытыкІэр щемыфІэкІуэжу, псалъэм и хьэтыркІэ, мэзхэр мафІэм зэрисым кІэ ирамытУ зыщІыпІи зэрымыкІуэнур.

ПОЛИТОВ Юрий.
«Известия».

НапэкІуэцІыр зыгъэхьэзырар ШАЛ Мухьэмэдщ.

Болгарием щыщ тхьэгурыгъэ-магъуэ фызыжь Вангэ ауэ сытми хуигъэфэщатэкъым 2010 гъэр гуГуу щытыну.

ИЛЬЭСИМ и зэхуэдитІыр кІуэзэрыІуэдэжкІрэ кІуэд щІакъым, ауэ иджыпстуи нэрылъагъуу ар сыт и лъэныкъуэкІи тыншу зэрыщымытынур. Ди жагъуэ зэрэхъунщи, дауи, псом япэу цІыху кІуэзэрыгъэхІэм я дежкІэ.

Іуэхуэр здэщыІэри ди Іэпкъльэпкъыр щІэзыІгалІэ хуабэм и закъуэжьым. Пэжщ, ар мы гъэм нэхъ егъэлеІуащ, арщхьэкІэ къэралым и дежкІэ апхуэдизу щынагъуэкым. Мэзхэр зэщІэзыщта лыгъэхэр яГуэнкІыфІыж, мафІэм хихха къуэжьхэр зэфІагъэувэж. Урысейм иІэщ апхуэдэ лъэкІыныгъэ. Ди жагъуэ зэрыхъунщи, нэхъ щынагъуэр ди къэралым, лъабжьэ ямыІэми, псынщІэ дыдэу щызэбгрыкІагъэх хьыбархэщ. Абы жэщи-махуи поплъэ «псы утхъуам бдзэжьеи кьыщцІэзыубыдыным» щІэхъуэпсэхэр. ИкІи абыхэм зыхуей зыІэрагъэхъэ. Псалъэм и хьэтыркІэ, лЫкъ-фызыжьхэм я пенсэхэм зымащІэкІэ хагъэхъуэну унафэ кьащтауэ зэрызэхахыу (иджыри хамыгъэхъуакІэу!) уасэхэр драгъэуей. Дэ абы десэжащ.

Мыгъэрей хуабэм кьиша уэгъум и зэран екІащ Урысейм и щынальэ 23-м. Язныкьуэ щыпІэхэм хъщэпэцэр дыгъэм щисыжьыпащ. ЗэрыгурыіуэгъэщІи, къэралым гъавэу мы гъэм кьыщрахьэлІэнир нэхъ мащІэщ, нэгьабэ елыгтауэ. Ауэ абы щІыхуэхэр щхьэ игъэгужьеин хуей?

ІэщІагъэлІхэм хуагъэфащэ мы ильэсым Урысейм гуэдз тонн мелуан 80 нэхъ?р мы нэхъ мащІэ кьыщрахьэлІэну. Мэкьумэщ Іэнатіэмрэ ерыскьыпхьэхэмкІэ министерствэм, сыт щыгъуи хуэдэу, щытыкІэр нэхъ тэрэфарэ ищыну хущІокъу: абы кьелыгтэ гъавэр тонн мелуан 85-рэ и кІэ кьымыхуэну. А бжыгъэм халъхьэж хъунущ нэгьабэ кьадэхуауэ кьаухэна тонн мелуан 22-р. Къэралыр ильэс кьэ ирокьу тонн мелуан 77-м. Аращи, уеблэмэ ищэни, хуейуэ щытмэ, итыни иІэнущ. АІэ сыт иджыпсту щыщІэдзауэ гъавэм и уасэр щыдрагъуейр?

Мыпхуэдэ кьызэрыхьунур гу льитат УФ-м и Премьер-министр Путин Владимир. Абы пасэу кьыІэуВащ мы Іэнатіэм зэрытхэр мыгъэрей щытыкІэм иримысондзэжьрыну, у еблэмэ жиІащ апхуэдэхэм гъэугу ирамытыну. Къэралыр Думэм и Унафэщі Грызлов Бориси кьиІэгъугъащ езэгърабгъу уасэкІэ къэралым гуэдзыр ищІжуу, нужькІэ зэпІэзэрыт уасэ хуигъэувыжыну.

Ауэрэ мы Іуэхур нэхъри ягъэткІащ. Мыгъэ Путин дыдэм унафэ кьыдигъэкІащ Урысейм пІалъэкІэ гъавэ ирамышну, уасэхэр кьэралыкІуэцІым щыізэтрагьгъэн папщІэ. Іуэхур зыІутыр кьыбгурыІуэну гуГуукъым: мы зэманым ди гъащІэр кІууэ зезыгъакІуэ дзэлэхэр езыхэри зэпэщІоувэж - къэралыкІуэцІым гуэдз щызыщхэр, дауи, сыт щыгъуи хуейщ уасэхэм ди дежи щыдрагъэуенну. Арщхьэкіэ я сэбэп хэлъкьым гъавэр къэралым изышхэм - уасэхэр дунейпсо пщалъэхэм щхьэпрыкІмэ, ар зыми ищэхужьнукъым.

Сыт хуэдэу щымытами, УФ-м и Правит ельствэм псом ягъэу Іуэхур зытрищІыхьар ди къэралым щІэхъуэр, нэгьуэщІ ерыскьыпхьэхэр нэхъ лъапІэ щымыгъэхьунырщ. Щэч ту эри кьытумыхьэну, и уасэ хъарзынэщ. Ауэ ди дежи, нэхъапэм зэрыкьыпІащи, нэхъ мыхьэнэ щызыІэр кьыдагъэкІ унафэхэркьым, атІэ щыхуэхэр зыгъэпІейтей хъыбархэрщ. Ахэр зэрырахьэжьэу, щытыкІэм зехьэж.

Мис зы щапхъэ: мазэрэ ныкьуэрэ и пжкІэ сэ кьуэжьэм хьэжьигъэ кьэп кьыщысщэхуащ сом 450-кІэ. Ари сфІэльапІэр. Иджы дыдэ абы щІэстын хуей хьуащ сом 600. Кьыз эщІам кьызжиІащ хьэжьигъэ кьыщащэху Зеленчук щхьэлышхуэм (Ставрополь край) уасэр зэуэ тумэнипщІкІэ щыдрагъэуеяуэ. Езым трильльэр тумэнитІ-ращи, арэ зы килограммым и уасэм сомИ 3 хэхьуащ. Сыт хуэдэ Іуэху, мыфэмыщІи псынщІэу зеубгъу. Иджыри гъавэ кьехьэлІэжьигъуэр зэфІэкІыпакъым, ауэ хьэ тоннЫр ди дежи сом мини 6-кІэ щащэ. Хэбгъэзыхьмэ, дэлэхэм уасэ хуагъэувэ щІадзащ зэкІэ губгъуэм щынэу ит сэхуранми.

Сыт кьэхьуар? Зыри. Кьэбэрдей-Балькьэрми Ставрополь краймИ зуэгъу гуэрти щыщІакъым, гъэр кьащехьулІащ. Арщхьэкіэ зэрыщыту кьэралым щызэфІагъэува щытыкІэм фейдэ кьыхэхьын хуейкъэ? Дэлэлхэм я Іэмалыр Іэзэу кьагъэсэбэпу щІадзащ.

Аращи, унафэ щщІыкІэ Іуэхур зэфІэкІыркьым.

МАХЪШОКЪУЭ Мухьэмэд.

Саркози Николяр? абы и щхьэгъусэ Бруни Карлэрэ мылъкушхуэ зекІуадэу яГъэтьапІэ Іуэхуэр яфІэфІкъым.

Ябгхэр щІакъуэзэ

Франджым и президент Саркози Николя дунейр кризисым щиІыгъ мы зэманым и мурад нэхъыщхьэр зыхуэгъэзар дэтхэнэ зы евр?р кьыдэгъэхуэнырщ.

ПСАЛЪЭМ и хьэтыркІэ, Бастилиер кьыІэращтар щагъэлъапІэ махуэм ехьэлІа гуфІэгъуэм кьэралым и Іэтащхьэм правительствэм и унафэщі Фион Франсуа щыжриІащ «Франджым и псэукІэм зэхъуэкІыныгъэщхуэ иригъэгъуэтыну зэримурадыр». Дэтхэнэ евр?р сэбэп пылъу икІи хабзэм тету кьагъэсэбэпын хуейщ.

Министрэм хуагъэльэгъуащ я дэлэпкьыгъэгъуэм я бжыгъэр зэрымэщІэну, хьэщІэщхэм кьыщцІмыувыІэну - абыхэм я пІэкІэ нэху кьыщцкІ хъунущ префектурэ хэмрэ посольствэхэмрэ.

«Кризисыми зэманым кьулыкъущІэхэм щапхъэ яГъэльэгъуэн хуейщ», - жиІащ президентым.

Апхуэдэ щхьэусыгъуэм кьыхэкІкІэ къэралым кьхъухьтатэщІитІ кьищхьэнукъым. 2013 гъэм ирихьэлІэу власт-хэр апхуэдэу кьапикІынущ езыхэм кьулыкъукІэ кьагъэсэбэп автомашинэ мини 10-м, яІыгъ фэтэр мини 7-м. Президентыр щакІуэ кІуэжьнукъым. Мыбы щэкІуэныр кьыщалъытэ кьулейхэм я зэштегъуэуэ. Уеблэмэ Іуэрэ ауэми кьулыкъущІэ хэр кІуэуэ яднукъым.

Зэрытлъагъущи, Саркози игурэ и щхьэрэ зэтелъу яужь ихьащ къэралмылъкур кьыдэгъэ хуэзын. Ар сэбэп зэрыхъунну щыкІэр зэкІэ зыми кьыбжиІэфынукъым. Арщхьэкіэ, сыт хуэдэу щымытами, щэн хэлъкьым Франджым и Іэтащхьэм ича лъэбакъуэр кьэралым и щыхуэзэн зэрыдалыгъынум, уеблэмэ абы зэрыщыту Кьухьэпіэ Европэр дэпльеиннкІэ зэрыхъунум.

Нэхумрэ кІыфІымрэ

УФ-м и Президентым и деж Жылагъуэмрэ цІыхум и хуитыныгъэмкІэ щыІэ советым и унафэщІ Памфиловэ Эллэ жиІащ и къулыкъум зэрыгъэкІыр. Зыкъомым къалъытэ абы ича лъэбакъуэм «Урысей зэкъуэт» партым и пщІэр ириудыхыну. НаІуэу зэрыщытщи, а партыр - хуэщІокъу сыт и лъэныкъуэкІи тепщэныгъэр иІыгъыну, жылагъуэр езыр здыхуэимкІэ иунэтІыну. Мис а унафэщІ партым хэтэрщ къэру зэгурыІуэ Іэ Памфиловэр 2004 гъэ лъандэрэ иІыгъа къулыкъум тезыгъэкІар.

А КЪУЛЫКЪУР Памфиловэм езытар Путин Владимир. ЕтІуанэ пІалъэкІэ президент хъуати, хуабжьу хуэныкъуэт жылагъуэм щыщ цІыху цІэрыІуэхэм зыкъыщІагъэкъэным: мыарзэныхэм 2008 гъэм ирихьэлІэу зыкъатІэту политикэ ухуэкІэр зэрахъуэжІыну я мурад хъыбар яГэлурт.

Арщхьэкіэ апхуэдэ кьэхъуакъым. Путиныи и пІэ ивэщ Медведев Дмитрий. Ари Памфиловэм хъарзынэу хущІт. Сыт и лъэныкъуэкІи кьыдэІэпыкъун хуей хуэдэт. Арщхьэкіэ удыныр зыщыпэмыплъа лъэныкъуэкІэ къыкІащ: «Урысей зэкъуэтымрэ» абы пэджэж зэгуХьэныгъэхэмрэ Памфиловэм и лэжьыгъэм халъэгъуащ ямыдэн Іуэхухэр».

Іуэхур зыІутыр и кьулыкъум кьызэригъэувми хэлъ фІэщхъунигъэми трищІыхьу, Памфиловэр цІыхум и хуитыныгъэхэр зыхъумэ зэгуХьэныгъэхэм кьэзэрыщІыжарщ. Жыгтэнщи, апхуэдэ зэгуХьэныгъэхэм ятеплъэ хъуркъым «Урысей зэкъуэтым» и уэзщІакІуэхэр. Арати, хуэм-хуэмурэ Іуэху кьаІэтащ Памфиловэр и кьулыкъум тегъэкІын хуейуэ. ЦІыхубз ерыщым гу льитакъым кьыкъуэкІа шынагъуэр зыхуэдизым.

Мыдрейхэм абы лъакъуэпэщІэдзэ кьызэІутыкІ Іэмал кьагъуэтащ, цІыхум и хуитныгъэхэр зыхъумэ зэгуХьэныгъэ куэдыр Сутягин Игорь кьыщхьэщыжьа и ужькІа. А цІыхур Америкэм агентэ кьыщІэкІащ, США-м кьыщыхъеи зэпитІум кьаугъэм кьыщІигъэщауэ. Партым зэфІэкІышхуэ щызыІэхэм, псалъэм и хьэтыркІэ, Чадаев Алексей, трагъэчыныхьу хуежьащ езыхэм жьІэмыдаІуэу кьаІытэ цІыхубзыр и кьулыкъум трагъэкІыным. Абыхэм жьэ яГуэтат Президент советым и Іэтащхьэм и кьулыкъуэу ирагъэзыну кьагъэувыну.

Политикэ бэнэныгъэ зэрырагъэкІуэкІ Іэмалхэм фІыуэ хэзыщІыкІ партым тепщэныгъэр щызыІэтхэм лъэныкъуэ ирагъэзыфащ гуитІ-щхьитІу щымыт цІыхубзыр. Ар а кьулыкъум кьытенамэ, и акъылыр зэІыхьэнкІэ хъунут.

Пэжыр жыпІэмэ, власть нэхъыщхьэр кьыдэлъадэрэ Іэмал кьэІущІ хуейщ езым кьулыкъу зритахэм. Ар гурыІуэгъуэщ. Арщхьэкіэ ФСБ-м и лъэныкъыгъэ иджыблагъэ зыгъэлъэщащ Президент Медведевыр? арэзы хъуащ Памфиловэр и кьулыкъум текІыну. Ар щыхьэт тохъуэ кьэралым и Іэтащхьэр зэфІэкІышхуэ зыбгъэдэлъ унафэщІ партым пэщІэувэну зэрыхуэмеям. А кьулыкъум хэт зэрыщыувыну кьатщІэмэ, дэ щыгъуазэ дыхъунущ абы ича лъэбакъуэм езым и дежкІэ иІэну мыхьэнэм.

Арщхьэкіэ мы Іуэхум жыджэру хэтащ Кремлым и лэжьакІуэхэри: Памфиловэмрэ Президентым и администрацэмрэ зэгурыІуэртэкъым. Иужь зэманым администрацэр хуущІокъу 2011 - 2012 гъэхэм екІуэкІыну хэхьныгъэхэм япэ кьихуэу езым и зэфІэкІыр игъэлъэщыну.

КІэщІу жыпІэмэ, Памфиловэ Эллэ псоми зэран яхуэхъурт…

ЧУЙКОВ Александр.
«Аргументы недели».

● Обозревателым и псалъэ

ЖаІэхэмрэ Іуэхухэмрэ

Болгарием щыщ тхьэгурыгъэ-магъуэ фызыжь Вангэ ауэ сытми хуигъэфэщатэкъым 2010 гъэр гуГуу щытыну.

ИЛЬЭСИМ и зэхуэдитІыр кьызэрыІуэдэжкІрэ кІуэд щІакъым, ауэ иджыпстуи нэрылъагъуу ар сыт и лъэныкъуэкІи тыншу зэрыщымытынур. Ди жагъуэ зэрэхъунщи, дауи, псом япэу цІыху кьызэрыгъэхІэм я дежкІэ.

Іуэхур здэщыІэри ди Іэпкъльэпкъыр щІэзыІгалІэ хуабэм и закъуэжьым. Пэжщ, ар мы гъэм нэхъ егъэлеІуащ, арщхьэкіэ кьэралым и дежкІэ апхуэдизу щынагъуэкым. Мэзхэр зэщІэзыщта лыгъэхэр яГуэнкІыфІыж, мафІэм хихха кьуэжьхэр зэфІагъэувэж. Урысейм иІэщ апхуэдэ лъэкІыныгъэ. Ди жагъуэ зэрэхъунщи, нэхъ щынагъуэр ди кьэралым, лъабжьэ ямыІэми, псынщІэ дыдэу щызэбгрыкІагъэх хьыбархэщ. Абы жэщи-махуи поплъэ «псы утхъуам бдзэжьеи кьыщцІэзыубыдыным» щІэхъуэпсэхэр. ИкІи абыхэм зыхуей зыІэрагъэхъэ. Псалъэм и хьэтыркІэ, лЫкъ-фызыжьхэм я пенсэхэм зымащІэкІэ хагъэхъуэну унафэ кьащтауэ зэрызэхахыу (иджыри хамыгъэхъуакІэу!) уасэхэр драгъэуей. Дэ абы десэжащ.

Мыгъэрей хуабэм кьиша уэгъум и зэран екІащ Урысейм и щынальэ 23-м. Язныкьуэ щыпІэхэм хьэщэпэцэр дыгъэм щисыжьыпащ. ЗэрыгурыіуэгъэщІи, кьэралым гъавэу мы гъэм кьыщрахьэлІэнир нэхъ мащІэщ, нэгьабэ елыгтауэ. Ауэ абы щІыхуэхэр щхьэ игъэгужьеин хуей?

ІэщІагъэлІхэм хуагъэфащэ мы ильэсым Урысейм гуэдз тонн мелуан 80 нэхъ?р мы нэхъ мащІэ кьыщрахьэлІэну. Мэкьумэщ Іэнатіэмрэ ерыскьыпхьэхэмкІэ министерствэм, сыт щыгъуи хуэдэу, щытыкІэр нэхъ тэрэфарэ ищыну хущІокъу: абы кьелыгтэ гъавэр тонн мелуан 85-рэ и кІэ кьымыхуэну. А бжыгъэм халъхьэж хъунущ нэгьабэ кьадэхуауэ кьаухэна тонн мелуан 22-р. Къэралыр ильэс кьэ ирокьу тонн мелуан 77-м. Аращи, уеблэмэ ищэни, хуейуэ щытмэ, итыни иІэнущ. АІэ сыт иджыпсту щыщІэдзауэ гъавэм и уасэр щыдрагъуейр?

Мыпхуэдэ кьызэрыхьунур гу льитат УФ-м и Премьер-министр Путин Владимир. Абы пасэу кьыІэуВащ мы Іэнатіэм зэрытхэр мыгъэрей щытыкІэм иримысондзэжьрыну, у еблэмэ жиІащ апхуэдэхэм гъэугу ирамытыну. Къэралыр Думэм и Унафэщі Грызлов Бориси кьиІэгъугъащ езэгърабгъу уасэкІэ къэралым гуэдзыр ищІжуу, зэрыщыхьуам. Мы зэманым Сауд Хьэрыпым щыпсэухэм я процент 20-р нэгъуэщІ хьэрып кьэралхэм, Индиет, Пакистаным, Шри-Ланкам икІахэщ. Абыхэм я дежкІэ зДэІэпхъуа щынальэм щыщ щхьэгъусэ ящІынкІ ІэмалыфІщ кьэралым я лъэр щагъэбыдэнымкІэ.

Арщхьэкіэ мы хабзэр ямыгъэзащІэми хъунущ пащтыхьым и дежи щыІэ Медведиис-альшурэ советым щыщхэм, министрэхэм, дипломатхэм.

Хэхэсхэм я лъэр щагъэбыдэ.

Сауд Хьэрыпым и щыхуэхэр дяпэкІэ кІууэ егупсысын хуей хуэныщ щхьэгъусэу кьыхахынур хэтми. Мыбы щагъэува хабзэм ипкъ итКІэ, нэгъуэщІ кьэралхэм щыщхэр щхьэгъусэ зыщІ щыху кьыІэрыгъэкІхэм дяпэкІэ кьуэдыуэ тратьхьэнущ доллар мин 27-рэ. Апхуэдэу ахэр пагъэкІынущ щІыпІэ банкхэм щІыхуэ кьыдахьыныкІэ яІэ хуитыныгъэхэм. А унафэ тКІийр пыщІауэ кьыщІэкІынущ Сауд Хьэрыпым нэгъуэщІ кьэралхэм я щІыхуэхэу щыпсэуэ зэрыщыхьуам. Мы зэманым Сауд Хьэрыпым щыпсэухэм я процент 20-р нэгъуэщІ хьэрып кьэралхэм, Индиет, Пакистаным, Шри-Ланкам икІахэщ. Абыхэм я дежкІэ зДэІэпхъуа щынальэм щыщ щхьэгъусэ ящІынкІ ІэмалыфІщ кьэралым я лъэр щагъэбыдэнымкІэ.

Арщхьэкіэ мы хабзэр ямыгъэзащІэми хъунущ пащтыхьым и дежи щыІэ Медведиис-альшурэ советым щыщхэм, министрэхэм, дипломатхэм.

● Ингуш

«Щы» къудейкІэ

Ингушым и Президент Евкуров Юнус-Бек республикэ правительствэм и лэжьыгъэм и гугъу щищІым къыхихыгъэщащ мыгувэу абы хэтхэм ящыщ зыкъом зэрызэрихъэкІынур.

«ІУЭХУХЭР щызэтриХьащ Іэнатіэ псоми. КьулыкъущІэхэр егупсуи хуэдэщ, ауэ правительствэм и лэжьыгъэм и гугъу щищІым къыхихыгъэщащ мыгувэу абы хэтхэм ящыщ зыкъом зэрызэрихъэкІынур.

«ГУЭХУЭР щызэтриХьащ Іэнатіэ псоми. КьулыкъущІэхэр егупсуи хуэдэщ, ауэ правительствэм и лэжьыгъэм и гугъу щищІым къыхихыгъэщащ. Аращи, зы килограммым и уасэм сомИ 3 хэхьуащ. Сыт хуэдэ Іуэху, мыфэмыщІи псынщІэу зеубгъу. Иджыри гъавэ кьехьэлІэжьигъуэр зэфІэкІыпакъым, ауэ хьэ тоннЫр ди дежи сом мини 6-кІэ щащэ. Хэбгъэзыхьмэ, дэлэхэм уасэ хуагъэувэ щІадзащ зэкІэ губгъуэм щынэу ит сэхуранми.

Сыт кьэхьуар? Зыри. Кьэбэрдей-Балькьэрми Ставрополь краймИ зуэгъу гуэрти щыщІакъым, гъэр кьащехьулІащ. Арщхьэкіэ зэрыщыту кьэралым щызэфІагъэува щытыкІэм фейдэ кьыхэхьын хуейкъэ? Дэлэлхэм я Іэмалыр Іэзэу кьагъэсэбэпу щІадзащ.

Аращи, унафэ щщІыкІэ Іуэхур зэфІэкІыркьым.

КОЗЛОВАндрей.
«Аргументы и факты»

● Мылъку

Сондэджэрхэр ягъэунэ

Мы ильэсым и федеральнэ бюджетыр зэхалъхьат щІыдагъэ бирелым и дуейпсо уасэм - доллар 59-м - тещІыхьауэ. ИпэжыпІэкІэ зэрыщытын хуеям нэхъэр доллар 20-кІэ нэхъ лъагэу. Абы фІы куэд къриКІуащ. Аращ 2010 гъэм и мэкъуауэгъуэм ди къэралыр бюджетым щыубыхуэ Іуэху нэхъыщхьэхэм щыпсэлъэщыфарн.

ХЭХЪУЭХЭР сом мелард 799,7-м нэсащ. ХэщІэхэр зэрыхъуар сом мелард 776,3-рэщ. Апхуэдэ щІыкІэкІэ сом мелард 23,4-рэ къыдэхуащ.

Абы къыдэкІуэу федеральнэ бюджетым сом мелард 75,3-рэ кьыІэрыхьащ сомымрэ доллармрэ я зэщхьэщыкІыныгъэхэм зэрызихьэжам и фІыгъэкІэ. Апхуэдэу къэралыгъуэм щІыхуэу щІыхуэу процентКІэ кьыщищтащ сом мелард 77,2-рэ. Ауэ гурыІуэгъуэкъым зи Іыхьэ плІанэ къудейрщ - сом мелард 53-рэ.

Федеральнэ бюджетыр зэтеухуэным хэлІыфІыхьащ щІынальэ унафэм щІэт Іуэхущ Іапі эхэри. Иджыри кьэс апхуэдэ зэи щыІакъым, ар Конституцэми къезэгъыркъым. Ауэ ар пхагъэкІыН пащІэ, ильэситху и пэкІэ урысейхэм я нэхьыбэ дыдэм гуэрыдзэ ирагъэщІащ льготэхэр ахъшэ тІэкІукІэ зэрахьэжьКІри. Сыт мылъкур кьызэбжкІ Минфиныр абы хуей щІэхъуар? Мы Іуэхущ Іапі эм арыншами ахъшэр здихьын щІэжыркъым…

Плюшкин цІэрыІуэм и хьэлым техьауэ кьыщІэкІынущ: япэ щыкІэ зэрыхуэзфІэкІкІэ мылъку зэхуихьэу ильэс гугъуэхэр кьыщысыну п эпІэнкІыркъым.

Бюджетыр зытхьэлэ ахьшэм и нэхъыбэр «кьамыгъэсэбэп мылъкум» хагъэхьащ. Зы ильэс зэкъуэм абы зэуэ сом мелард 32-рэ кьыхэхьащ икІи псори зэхэту сом триллиони 4,4-рэ и инагъ хъущ!

Апхуэдизэ хэхьуэныгъэм и Іыхьэ плІанэ къудейрщ - сом мелард 83-рэщ - Резерв фондымрэ Льэпкъ къуЕлІгъэмкІэ фондымрэ хагъэхьар. Адрей Іыхьэ пІаниищІ щыщІ зыкІи кьамыгъэсэбэпу.

Кризисым и яп лъэхъэнэм сондэджэрхэм ауэ сытми тыгъэ хуащІа доллар мелард 250-м (мы бжыгъэм пщы хэлъкьым) и гъуэу а мылъкум Урысейр кьэралыкІуэ дыдэм хуиГьэкІуэфынут. Дэ пщІэрЕ ди псэуКІэр сыт и лъэныкъуэкІи нэхъ тыншу хъунут. Хабзэри нэмысри зэфІэувэжьынут.

Арщхьэкіэ бюджетым Іуп щІу кьегъэльагъуэ: урысей бюрократиер абы хуейкъым.

ДЕЛЯГИН Михаил,
Глобализацэм сыхьэІа Іуэхухэмкіэ институтым и унафэщІ, экономикэ щІэныгъэхэм я доктор, «Аргументы недели».

Лъэныкъуэ куэдкІэ

● ЗэпыщІэныгъэхэр

УФ-м и Президент Медве дев Дмитрий иржы дыдэ Сыхьум щыхуэзащ Абхъазым и Іэтащхьэ Бэгъэпщ Сергей. Ар а къэралым япэу кІуащ лэжьыгъэ Іуэхуэкіэ.

ЗИГУГЪУ тщы Іуэхур, дауи, зыхуэпІэзар а щынальэм щхьэхуитныныгъэ зэригъэтарщ. Медведев Дмитрий кьиГъэгугъащ «У урысейр сыт щыгъуи фІыуэ Абхъазым хущытыну икІи псэукІэщІ иухуэныкІэ абы дэІэпыкъуну».

Урысейм и Іэтащхьэр Сыхьум кІуащ Курржыр Осетие Ипщэм зэрытеуэрэ ильэситІ щрикъуа маху эм. Абы кьыхихьэбелджылыкІащ Абхъазымрэ Осетие Ипщэмрэ щхьэхуэу щытыныр кьэльытэным и Іуэхур зэрыгугъуар, арщхьэкІэ апхуэдэ унафэр тэмэму кьыІэзэрыщІэкІар. «Осетие Ипщэмрэ Абхъазымрэ я льэпкъхэм шынагъуэ кьалысат кІуэдыжьинкІэ», - жиІащ абы. Медведевым апхуэдэу щІигъужащ нэгъуэщІ кьэралхэм унафэщІхэм ящыщ кІуэдым Іуэхум и тэмэмыпІэ нэхъ кьагурыІуэ зэрырхьуар.

Урысей Президентым кьыхигъэщхьэхуКІащ УФ-мрэ Абхъазымрэ кІууэ зэрызэдэлэжььэнур и фІэщ зэрыхъур. Абы къэхьыу гъкІащ «мы кьэралым зиужьынымкІэ Іэмал псори зэриІэр». «Дэ Іуэху куэдкІэ дызэдэлэжьэфынуц», - кьыхигъэщащ У урысейм и Іэтащхьэм.

«Фыщэ пхудощ! Абхъазым укъэкІуэну зэман кьызэрыбгъэтам папщІэ», - абхъаз лъэпкъым и цІэкІэ Бэгъэпщ Сергей Урысейм и Президентым зэрыщІэзащ. Абы и псалъэхэм зтепщІыхьмэ, псом япэ иригъэщІыну хуейт экономикэ зэдэлэжьэныгъэр. Бэгъэпщым жиІащ республикэм ильэс кьэс турист мелуаным щІигъуэ зэрызыщагъэпсэхуур. Ауэ СССР-м и зэманым абыхэм я бжыгъэр мелуани 2,5-рэ хьууэ щытащ.

Урысейм и Президентым кьалэр кьыпльыхьащ, ар щыщІ Урысейм иахьшэкІэ зэфІагъэувэж филармониемрэ Пушкин и цІэр зёзыхъэ шкОлымрэ. Медведев Дмитрий апхуэдэу яхуэзащ урысей туристхэм, абхъаз лъэпкъым и нэхъыжьхэм.

«Абхъазымрэ Осетие Ипщэмрэ кьэдмыльытагъэ щытамэ, дэ иджыпсту зэгъуэгу кофе дефэу дыщысынутэкъым, - кьыхигъэщхьэхуІащ Урысейм и Іэтащхьэм. - Шэ ч хэмыльу, Іу зкур щыгъажьэ зэпщІэтыныгъэ кІыхьым хуэкІуэнут».

Зызыгъэпсэхуэхэм захуигъэзащ, Медведевым жиІащ: «Сэ сыщогуфІыкІ фэ мыбы зэрызыщыгъэпсэхэм, мыбы щекІуэкІ псори фигу зэрырихьым».

«Кхъухьльатэ зэпыщІэныгъэр едгъэжьэжьын хуейщ, ар нэхъ тынщІи», - пищащ абы. УФ-м и Президентым и псалъэхэм зтетщІыхьмэ, Абхъазыр тенджыз ФЫыщІэм и Іуфэм и турист щыпІэ нэхъ зыкъыпсы дыдэхэм хуэжІуэну кьыщІэкІынущ. «Совет Союзым щыІа псэуалъэхэр зэфІэбгъэувэжьын кьудейр тэмэмкъым, мы зэманым псори нэхъ дахэу, тыншыгъуэ зэр щыІэу щІын хуейщ. Мис ди гъунэгъу Тыркум ебгъапщэ хьун жуэдэу», - жиІащ Медведев Дмитрий. Абы щыІэуми щІигъужащ Сочи хэмэ, Абхъазым и курортхэр нэхъ пуду кьыщІэкІынкІэ зэрыхъунур.

Абхъаз-куржы зауэм хэкІуэдахэм я фэеплым ўдз гъэгъахэр щытрилъхьам Медведев Дмитрий аргу зру жиІащ Урысейр абы щыгъуэм Іуэхум тэмэму зэрыбгъэдыхьар: «Цыхухэрэ кьедгъэлащ, лыгъажи кьэдгъэзыхьуащ». Абы и псалъэхэм зтепщІыхьмэ, Осетие Ипщэм и бийуэ зауэ зэхэзыубла «стратегхэр» Абхъазми кьэсынут. Урысейм и Іэтащхьэм кьигъэгугъащ Сыхьум гъащІэщІ иуэ зэныкІэ Москва кьыщІэпхьуну.

ЛАТЫНЭ Кирэ.
«Российская газета».

ПШАВЕЛЭ Важэ

ЛЪЫЩЭЖ

Шэрджэс гъащІэм щыщ хъыбар

(КІэлыкІэр. ПэщІэдзэр №149-м итщ).

- Къыжеіэт, кхъыІэ, уэ цІыхубзым
Хэт зыхуэбгъэшыр бгъэІу уи гъыбзэр?
Ун нэпсыр пхуэмыуфыду, дахэ,
Сыт къыщыпІэлъхьхьэр зэн нэпсыр
КънутІыщыкъым, уошІэр, цІыхум и псэм.
- Сыт къыщыщІар, зумыусыгъуэджэу,
Къыужеіэт уи псэр зыгъэтхьэджэр?
Сыт иэ дахитІыр зыгъэпсыфыр,
Нэкіу Іущхьэм нэпсыр щІызыщІифыр?
- Зекіуэлі, уэ усцІыхукъым,
къысхуэгъэгъу,
Сызэропсалъэр щыхьэтыншэу.
Терелэ нэсыхун нэхъ тыншу
СыкІуэну гъуэгур сыгъэльагъу.
- Сэри езыр сыщыщщ Терелэ,
Къыззрызэджэри Дерилэщ.
Зэхэпхагъэнш хъунщ си хъыбар.
- Фи жьыгъэм хъэщІэ щІэлъ,
Пыжэбэ пэж? А хъыбар жагъуэр
НэсакІэщ дэри ди жылагъуэм.
- Пэжщ, яукІащ щІалэ бэлъхьыр,
Абы хуэфащэт сыткІи щІыхьыр.
И ныбжьэгъу пажэти Къышырбий,
Къэкіуат хьэщІапІэ абы и деи.
Къышыри ныбжьэгъуфІым щхьэкІэ
Хуэщ1энущ цІыхум хуЛъэмыкІыр.
Къыпъыхъуэнущ зэн емышу
ЛІыукІыр, кьнхуэхун и хьэшым.
- Дэнэ щыІэ Къышырбий езыр?
- Ар Асльэнбэч зэхэзехуэн
ИщІати, кІуэри зекіуэ жыжьэ
ЗэщигъэпщкІуаци хамэ щІыналъэ,
Асльэнбэч пщыжьым и гужьгъэжьыр
Ужьыхьжьынкіэ гугъэу, пэпльэу.
Хэт, дахэ, жьиЭт узыхуэгъыр,
Алъхъэсту пІэрэ? Жьиэт пэжыр,
Ар ун Іыхьлыуэ е ун благъэу
Ара ун нэпсыр щІыщІэбгъэжьыр?
- Гуаузшхуэнэ, зекіуэІ, сэ си гуауэр,
Алъхъэст си дэльхъущ сэ, къыздальхъауэ!
- Уэра Демурым и щхьэгъусэр,
Си ныбжьэгъуфІщ ар, къуэш къэсщІауэ!
Щыхубзым жеІэр, нэщхъеяуэ:
- ИщІэнщ Алыхьым ди хьэжмэр,
Демур мы махуэм щыщІэдзауэ
Къэсльытэжаи1эщ си хьэрэму.
Си дэтхъу лажьэншэр зыукІам
Сыхуейкъым и цІэр зыхэсхьну.
ЕпщІыжакІуэу сэ къыхсущІэкІам
Сыхуеинкъым и щхьэри слъагъуну.
Къэсынщ зэгуэр, и гъым си дэтхъум
Щхьэкіэ жуэап щнтыну махуэм.
- ІэщІэуклащ зэрымыщІкІэ,
Щыуащ жэщ кІыфІым насыпыншэр,
Къыхуэмыщыхуэу ІэщІэукІэр.
Араш сэ ар щІэзмыгъэкъуаншэр!
СоцІыху Демур, ЛІы щхьэмыгъазэу,
Си дзыхьыр сытымкІи езгъэзу.

КьонэщхъуфІэк Къышыр и нэгур,
Къищтауэ хъыбарыщІэр и гум:
Бийм щыІэкъым щІэтыхьхъуэжьынк,
Къэнар зы закъуэщ - ЛЫыр щІэжьныырщ!

Ауэ щхьэтъащІэ насыпыншэм
И пащхьэм зыри щыжьмкІэ.
Щыхубзым гуауэм зыдигъэпу,
Іуэщхъу щІыкІэу, жьэр имыгъэувыІэ:
- Щыуаун ар? Умыщ1 уи фІэщ
Щыуагъэ си ЛІым ІэщІэкІауэ.
Сыхуейт слъагъуну гуэныхьлыр
Джэбыным кІуэщІашьхьыжауэ.
Игъажэ иэ хъ лажьэшиэ ЛЫыр,
НэхъыфІт езым знуукІажмэ.
Абы къыхсуехь си дэтхъум и Іэр,
Зигъэпу, зыкъыхсугъэщІагъэуэу.
Терелэ дэнкІэ зыдэщыІэр? -
Нэхъ гъуэгу тэмэмыр сыгъэльагъут.
- Защ1абзэу укІуэурэ, Іуащхьэжьым
Удэкіым, къуажэр къэпльагъунущ.
УнакІуэм, унту си лЫэрЫым,
Сэ а жылагъуэм ухуэсщэнущ.
Щыхубзым щыгъуу Къышырбий
Докі Іуащхьэ щІихъумам жыгеІм:
- Еплъыхьт модэ, мо бгы пъабжьэм
Зыгуэр щыплъагъурэ къыщыхуужьу?
Ар Къышырбий и унэ блынырщ,
Унэ щІыбагъым къыщыщІэ жьыр псынэщ.
Ухуеймэ, укІуэ хъунущ защІэу,
Гузави шыни зыхыумыщІэу,
Уемыгупсыс узыгъэхьщІэм.
Уэри ун дэтхъу фІыуэ пльагъум,
Ар хремын Алыхь гущІэгъум,
Къыщыщ1энкІэ хъунщ и хъыбар гуэр.
Гъэгу махуэ, зэІухащ иджы ун гъуэгурІ-
Ар жеІэри, зэгъауэ и гур,
Пещэжьр адкІэ шум и гъуэгум,
Нэщхъыщэу кІерекъухьр пыІэр,
Губжьауэ пищІыкІыну Іэпэр,
Макъыншэу мэІущащэ Іупэр:
- Къесхуэкіакъым сэ абы и Іей,
Сигуку1ыну сытым щхьэкІэ хуей
Гъуанэдэуэу, и гум сыт къыхунтъыр,
Апхуэдизу и ЛЫыр къыщыІысхуэпльыр?
Зыбыгъ иджы, уэ, епщІыжакІуэ,
Сэ къозгъэщІэнщ абы кІэрикІуэр.
Си дежкІэ щІыхьыр псом нэхъ лЫапІэщ,
Сыпыщокъэнкъым къуэгъэнапІэм.
Ліы пщІэжьныр и хъуэпсапІэу,
Къышыр игъэбгъуэжкъым бампІэм.
Ауэ, къыщыкЫм зыгуэр и гум,
ЗыззэлъыІуехьр мащІэу нэгум.
Ар хабзэщ - зилъ зымыщІэжьыфым
Ирапльыр щІыхухэм ЛЫыгъэншафэ,
Ауэхуэдэр ищІри хъэІупс,
Зыхгъэхъэн кърампІэс.

Ауэн тафи зэринэкІыу,
Шур мажэ, губжьым кърихуэкІыу,

И шы лъэ макъым джэрпэджэжу
Къуэ лъащІэ дэтуэхэр кьыподжжыр.
Джэрпэджжэкыр къащІэрыуэу,
Къызэрохьэххэр мывэр къырым.
КъуэкІийм дахьэжу Іэуэльауэр,
Шагъырхъым ахэр зыгъэятэр,
Къыр задэ нэкІу яуфэбгъауэ,
Шууейм и губжьым ягъэбатэ.
Къохьижри бгым, ЛІыр губгъуэм йохьэ,
Ар псэгъэтыншу гум къыдохьэ.
Ауэ щыпсэуукъым мыбы щІыхухэр,
Щамывэ щІыр, щамысэ жьлэ,
Шынагъуэ гуэр я гум темыхуэу,
Ирахьр я щхьэр зэрыжьлэу.
Гъэгъар мэкъупІэм къыщощхьэлтъэ,
Щыху хъэдэщ гъэгъа гъабжьъм щІэлъыр.
Нэху щымн, жэщ хъухун кІыфІыгъэр
Губгъуэ щхьэщыгум къыщокъугъыр.
Пшапэр зэхэуэм къэуш удзым
И бзийхэм кІыфІыр къызыпхадзыр,
Ар щымытам Алыхь Іэмыру,
Жеинхэт удэхэри мамыру.
ЖаІэжьыр, пасэм мы аузым
Зы тенджвыз псо итауэ лъыуэ,
Жэщ гуэрым къетІысэхри, мазэм
Зэрытенджвызу ирифауэ.
Зэгуэр гъэмахуэу зауэ гуащІэ
Щекіуэкіыгъащ мы щІыпІэ нэщІым,
Яхьумэу хэкур, емыбзэу я псэм,
Кьнкіуэт ящІэжтэкъым щэрджэсым.
Къыщыщ1эдзауэ а зэманым
Мыбдеж щогъагъэ мэз телъыджэ,
Гъэгъахэр къоблэ, я нэ джыджым
Пльыфэ телъыджэ щызэхаджэу.
Лъигъажэ зауэм хэкІуэдахэр
А мэзым щІоженкІ иэ хъ Іэфіу,
Бийм щахъуиэ я лъахэ дахэр
Нэбзнэушэ жейм щагъафІэу
Нэхъыщхьэм ягу ихужкъым щІэблэ
Хэкіуэдэгъахэр а лъыгъажэм,
Зэман дэкІамэ, кьрагъэблу
Абы я ЛЫыгъэр ІІуэтэжьр.
ЛЫыжьхэм ящІаІуэ щІэблэм папщэу,
Якъуэ губжьауэ къамэ Іэпщэр.

7

ЗыкъызэщІещІэ нэхъри кІыфІым,
Жыгхэм я щхъыщхъри яудыгъу,
Жэщ кІыфІыр гъуэгум телъыщи хуэфІу,
Нэм къыщІэІэбэр умыльагъу.
Зы шы тхъэкІумэ абрагъуэ
Къелъагъур лЫыми, игъэщІагъуэу:
Кьохутэр пащхьэм шу мыщІыху,
Кьрехьр и сэламыр гуащІэу,
ЗреІэтыкІ уанэгум мащІэу,
Къышырбий езыр щІоупщІэ:

- Хэт ун цІэр, хэтхэ уэ узэІр?
Унтыж уи щІалэр уи акъылым? -
Зжьбоутэр губгъуэ зкІэр
Шы фІагъэкІэ, ар пфІэжьабылу.
- Сэ сы Демурщ, - хоІукІыр кІыфІым,
Хэпщ1ыкІыу макъыр мэкІэзыз, -
Къызжеіэт, уэ езыр уэхт,
Сыбгъэшынэнун щхьэ уэхт?
- Зэгъащ1э, пыбупщІами си Іэр,
Сызэуэфыну къару сніэщ.
Зыхуэщі иджы ди щІакІуэ кІапэм,
Депльынщ кьнхьынум уи насыпым! -
Зеіэтрн Къышырбий и сэшхуэм,
Демурым и щхьэр къыпегъэхур,
Щхьэ пьлъэтар, Іупэр пІэжьажьэу,
Хущхьа къыпфІэщІу хохуэр пабжьэм.
Щхьэншэ Іэпкльэпэкъым
хеІу сэ папщІэр,
ИреІэр пльыжьу лЫым удзьпщІэр.
Зэбгъурельхьэж Демур и Іитіыр,
Лъыхъуащ ар пщІэншэу и щхьэгъусэм,
Иш пэжри щытщ, кьнхуа и нитІым
ЛъэмыкІыу къыщІэувэу нэпсыр,
Мэщыщ, гузавэм игъжьщІэу,
ЛІыукІым шыбзэкІэ хуэжъущІэу.

Кьыщырым, зэхнуфэу напщІэр,
КъыфІэхуа и щхьэр къеІэгъыжыр,
Тафи къуакІи зэпиущІыу,
Дикловкіэ гъуэгум щыпещэжьыр.
Жэщ кІыфІым сакъыу зыхнудыгъуэу,
Ар дохьэри Асльэн и пщІантІэм,
Демурым и щхьэр зыфІэльъ бжэгъур
Щхьэгъубжэ лъабжьэм деж щыхетІэ.
Бийм ирищІащи хуэфэщэпсыр,
Нэхъ хуиту къобэуэжыр и псэр.
ИщІакъыми хэутэн и щІыхьыр,
Хъунущ техьэжми иджы гъуэгум,
Терелэ нихьэсыжу и щхьэр,
ДэтІысхьэжьыну хунтщ и жьэгум!

8

ЗегъэІыхьышхь Асльэн пщІыхьэщхьэм,
Щэнтиуэм исщ, къыфІэхуу и щхьэр.
Демур кІыхьыну хъыбарыфІым
Егупсысащи, кьохъуэр нэщхъыфІэ.
Демур кІыкъуэкІыкъым... Сыт къэхъуар?
Унафэ хуеущІыр унэІутым:
- Яхьлхъэ кьуажэмн, и хъыбар
Къэхъ, зэгъащІэ и Іужу зыІутыр.
Къосыж мыгувэу унэІутыр,
И пщыщхуэм къритыжу гугъэ:
«Ар къэсыжакІэщ кІыфІ зэхэтым,
Кьнхьауэ нэсу текІуэныгъэр.
Гъэгъар мэкъупІэм кьыщощхьэлтъэ,
Щыху хъэдэщ гъэгъа гъабжьэм щІэлъыр.
Нэху щымн, жэщ хъухун кІыфІыгъэр
Губгъуэ щхьэщыгум къыщокъугъыр.
Пшапэр зэхэуэм къэуш удзым
И бзийхэм кІыфІыр къызыпхадзыр,
Ар щымытам Алыхь Іэмыру,
Жеинхэт удэхэри мамыру.
ЖаІэжьыр, пасэм мы аузым
Зы тенджвыз псо итауэ лъыуэ,
Жэщ гуэрым къетІысэхри, мазэм
Зэрытенджвызу ирифауэ.
Зэгуэр гъэмахуэу зауэ гуащІэ
Щекіуэкіыгъащ мы щІыпІэ нэщІым,
Яхьумэу хэкур, емыбзэу я псэм,
Кьнкіуэт ящІэжтэкъым щэрджэсым.
Къыщыщ1эдзауэ а зэманым
Мыбдеж щогъагъэ мэз телъыджэ,
Гъэгъахэр къоблэ, я нэ джыджым
Пльыфэ телъыджэ щызэхаджэу.
Лъигъажэ зауэм хэкІуэдахэр
А мэзым щІоженкІ иэ хъ Іэфіу,
Бийм щахъуиэ я лъахэ дахэр
Нэбзнэушэ жейм щагъафІэу
Нэхъыщхьэм ягу ихужкъым щІэблэ
Хэкіуэдэгъахэр а лъыгъажэм,
Зэман дэкІамэ, кьрагъэблу
Абы я ЛЫыгъэр ІІуэтэжьр.
ЛЫыжьхэм ящІаІуэ щІэблэм папщэу,
Якъуэ губжьауэ къамэ Іэпщэр.

9

Апхуэдэ щІэщхъу нэгъуэщІ зыгуэрым
Тригъэхуэнкіи хъунущ и псэм,
Ауэ бгъэм къыщеуэхукІэ и гур,
Ар къыпхундэнкъым адыгэм.
Демурым и щхьэр бжэгъум фІэлъу
Къагъуэтыжащ пщэдджьжь нэхутъэм.
ЗауэлІкэр щытхэт нэщхъей защІэу,
Щыхубзхэм гъуэгыр кьыззэфащІэрт.
ПызыупщІар хэт и щхьэр щІалэм? -
Іыхьлы губжьахэм трагъалэрт.
Якъузми быдэу къамэ Іэпщэр,
Е мафІэ хъуаскІэр кьыдэщэщу,
Зэрагъэшхами я дзэр пхъашэу,
Щыхьэту зыри къэмыхашэт.

Ауэ, зжнуфауэ напщІэр,
Кьаэхэпльэу щытт шэрджэс пащтыхьыр.
А зым и закъуэт зыхъзыщІэр
ПызыупщІар Демурым и щхьэр.
ДокІуэй пащтыхьыр хуэму пырхъуэм,
Щыху гупым закъыхуещІыр тКІий:
- ЛІыукІыр пщІэншэу кьыводтыхьуэ,
Къэзыкіар ар Къышырбийщ!
Абы кьыпихри и бийм и щхьэр,
КъриЛъхъэжауэ арщ фи пащхьэм,
Имыкъутэным щхьэкІэ хабзэр,
Жэщ кІыфІым къыщІэкІыжри мэзым,
Къыдыдьхфащ мышынэу къуажэм,
Иджы си Іуэхущ ар къэвгъуэтыжьым!

10

Дэкіащ тхъэмахуэ, иджы цІыхухэр
Ингъыжжкъым апхуэдизу губжьым:
КьащІа нэужь зытетыр Іуэхур,
Ар зи Іэрыкіыр, зи Іэужьыр:
- А щІалэм бгъэдэмыльъ кьуаншагъэ,
ЛЫы щІэжауэ аркъудейщ.
Хунгъэгъуфакъым бийм хьилагъэр,
Дэ тхуэдэ дыдэу щІалэр хейщ.
Ирихакъым зыми абы лей,
Е къытекІакъым ди лъэпкъ хабзэм -
Іуэхум кьрикІуэрщ зэІузыбзыр
Хэт захуэу щытми, хэтми мысэр.

11

Дунейм зихъуэжыркъым и кІуэкІэм,
Зэм мэхъур жэщ, зэм иэху мэщыж,
Пшэ фІыцІэ хьэльэжэм зэблэкІыу
Къыр дзахъэжэр зэщІатхъэщІэж,
Кьюжэхри псыхэр джабэ нэкІухэм,
Я псыхъуэ лъагъуэр пхашыр жьыжь,
И псэр щыхэкІкІи нэпс кІемыкІуэу,
ЕгъафІэ лъахэр зауэлІ хъыжьэм.
Кьалъхур сабий сыт щыгъун хуэдэу,
Щыым щыпсэуну, ехьжыну,
Я Іейкіи, ярікіи яхэмыдэу,
Зэман уахъытыншэм нхьыжьынущ.
Лъагъумыкъъунигъэр лъагъунигъэм
Йозауэр махуэл лъэпкъ имыщІэу.
ЗнІэнкІэ хъунур уахътыншагъэ
Дунейм щыщпсэуухукІэ щыщІэрщ.
ЩІыІагъ, хуабагъым елъытауэ
Бгъыми зещІыфыр фэзжьуэкІ.
Іэмкьыгъэ гугъум и пщІэнтІэпсу,
Дунейм зэм зэжуехьэс уэсэпсыр.
Сыт ар ибгъэжкІи минрэ шыбзэм,
КъыщІынжьынукІэ уэсэпсу?

Аслъэным и псэм бжьэ къэпщІауэ
Губжь къэуукъубейр щызэрызокъэ,
Щыыху и нитІым тринщІауэ,
Зэпль псори фІызжоззрыхьыр.
ЩымыхъуукІэ къамэр щІэгъэкъуэн,
Иджы бзаджагъэм хуейщ хуэкІуэн.
Жанщ къамэр, Іэпщэм щыхуэгъабзэм,
Ауэ йодзагуэкІыр щІыхум и бзэм.
Жалат пэж дыдэу ди нэхъыжьхэм:
«Кіэкіуэфкъым зыри щІыхум и лкъэм».
Щыху щыкІу, щыху щыкІуу насыпыншэ,
Ухъуа уэ апхуэдизу набгъэ,
Мо псэншэу мывэжь дзакІэ бзэншэм
Зы насып гуэркІэ ущыгугъыу?

12

Къыхуокіуэр лЫыкІуэ Къышырбий.
Уеплъам зэтесщ, лЫы б жьыфІэщ,
жьакІуэщ,
Къыщ1экІыжьынкІэ хъуну бий,
ЖьпІэну жьэм къыпхуемыгъакІуэу.
Ауэ хьилагъкІэ ещхьщи блэм,
Къынигъэжх защІэуэ щыгъхъупсыр,
Къыпхиіуфынуи и щэрэзыр.
Мухьэмэд и щхьэцым хидзащ тхъугъэ,
Ялъытэр жылэм щІыху губзыгъэу,
Зэгъэпэщащ хъарзынэу мылъкукІэ,
И Іэщ лъэпкъыфІри мэбагъуэ.
Къышырбийм зыхунгъэщІагъэуэу,
Кьыгъэтгэу жиІэу и ныбжьэгъуу.
Дыхьэну хуейщи и гум щІалэм,
И псалъэ Іэфіэр трегъалэ.
- УкІуэнущ, - жеІэр, умыгъащэу,
УкъыщІэдэІум си чэнджэщым:
Узахуэщ уэ, Къышыр, ун ЛІыгъэм
Щыгъуазэщ псори. Зауэ гуащІэм
Щыбогъэбзэфыр адыгэ джагъэр,
Бий къыпльхъьхъам упимыкІуэту.
Ауэ, итІани, щхьэмыгъазэм
Ун Іуэхур узыхуейм хуэмызэ,
Уэ ущытыншкъым мы щІынальэм,
Кьыльтыхьур мащІэкъымэ ун ЛЫым.
Гьэпкіауэ фочыр, хьэзыру кьамэр
Пльынэн хуейщ, укъыщІэкІмэ узэм,
Хьэлэлу пшхьн ун щІакхъуэ Іыхьэр
Жагъуэгъухэм ухущІамыгъэхьэ.
Ун бийр кьыптеуэу гъуанэдзууэ
Пихынкіэ хъунущ ун щхьэр зэуэ.
Зы уни щыІэкъым мы лъахэм
Уэ ущІэх хьуну умыдзыхэу...
- Мухьэмэд, нэгъэщІыным урилІыщІэу
Упсэм нэхъыфІу сэ сымыщІэ.
Сэ сыщышынэркъм ажалым,
Ар зыщІэмылъ кьытхэткъым зыри.
Кьеуэн щыщигъэтыжми ди гум,
Дыгъэр нкІынукъым уафэгум.
Уахъвыр кьэсами, и псэм къеджэу,
Ажалым хуэмыльэуджаджэрщ
Зыхэтльыр лЫыгъэ, ещхьу дыгъэм
Кьэзыгъэблэфыр и уэздыгъэр.
Хунтыжу и щхьэм, щІыху щхьэхунтырщ
Дунейм тетыфІыр насыпыфІэу,
Арышшэм хэти лІа пэтьытэщ,
И дыгъэр защІэу кьыпгеукІыфІэу.
Псэуну и псэр пытыхьункІэ
Дэ щІыхуэм ди пщэрыльъ кьалэнщ.
ЩІы фІыщІэм дыкъыщІэхэкІакІэ,
Абын дыщІыщІалъхьэжьынщ.
Арщ диІэжьынур унафэщІу,
Кьытхуимыдэну дыфэрыщІун.
ДыкъыхэкІащи дриЛІыщІэу,
Дыхьыхьэжьынуи дриЛІыщІэу.
- ЗыщІыбодзей лЫыщІэным лейуэ,
Уэ укІуэфынут псомн я пщэ,
Апхуэдэу куэдрэ жиІэрейуэ
Сэ зыхьызох Асльэнбэчыпщым.
ЩІеІуэжьр Тхъэ: «Къышыр кьыхуэкІуэм,
Сэ естыфынущ псалъэ ВладЫ.

Си оным ещхьу, семыщхьэкІуэу,
Сыхуэхъуфыну адэм хуэдэ,
СыткІи мамыру сыбгъэдэту,
Естынущ куэду саугъэтыр!»
ИтІанэ, щІыхухэм кьрахьэкІыр,
Алъхъым ещІэ и пэжыпІэр,
Бийр кьнуваУэ ди ужь екІэ,
ИщІыну ди щІыр лЫы гъэжапІэ.
Къезэгъкъым дэ дыззфІэпэжу
И гуэгур бийм хуэтщІыну хунт.
Ди лъахэрщ нобэ псом я щхьэжьыр,
Ар тхъумэжьыным дыхэбгъэт.
ЗэвгъащІэ, нобэ хуэдэ махуэм
Дэтхэнэ зыпІри куэд и уасэщ,
Мыпхуэдэ махуэм кьыщонахуэ
Хэт ипжьынІэкІи зищІысыр.
СыпІщ жиІэу зыщхьэрыгъыр пыІэ
ЕІэнущ и псэм, кьеІэм и нэм.
ЩІымыІэ Хэкум нэхъ нэхъ лЫапІэ,
Фызэкъуэувэу зыЛІ и быну,
Бийр ифлІыхьыжмэ езым и пІэм,
Фхуэфащэщ лЫыщ гуэныджаІэну.
Тэмэму мыр зыгурыгъаІуэ -
Асльэнбэчыщщыр зэгупсысыр
Къыпэмыльэщу бийр ди мэІум,
Кьулыкъу хуэпщІэныр арщ Шэрджэсым!
- Хъунщ-тІэ, сыкІуэнщ сэ пщым и деж,
Хунтщ ильжьыну зыхуеІ дыдэр,
Езым зыхъунщІыр гуэныдзэм,
Сэ, дауэ щытми, си зэхуэдэщ.
Къышыр щІэкъуэпскъым саугъэтым,
ХуэбзафІэу зыгуэр тІэкІу кьезытым.
ЯльагъУр цІыхухэм сызищІысыр,
Сыт хуэдэу щытми си нэмысыр
Си гугъэщ схуэІыгъыну кьекІуу,
НэхъыфІ кьысфІощІыр
пщым деж сыкІуэм.
Кьыскужаіэнкіи хъунущ цІыхухэм:
«Икіащ акъылым Къышырбий!»
Зытезмыгъахуэу пщым и щІыхуэ,
Сыкіуэнущ сэ абы и дей.
Сыхъынкъым зэн хабзэкъутэ,
Сыгтынщ нэхъыжьхэм я уэсятыр.
Кьыскуникіу щытми емынэр,
Ныбжьэгъуу сыщІыхьэнщ и унэм,
Кьыхуегъэзэгъмэ и щІыхьым,
ЖреІэ кьыщІещакІуэр си щхьэм!
Кьэсауэ щытми си ухыгъэр,
Хэутэн сищІыну нІэ лЫыгъэ?
ПщІыр игъэкІуэну хабзэм и щхьэ,
КьыскуегъэкІун абы и щІыхьым?
- Фызэбнями пщІымрэ уэрэ,
ПфІэмыщІ Асльэн укъигъэпщІэну!
Пэжщ, кьощэкІуащ уэ Асльэнбэч,
Ауэ мыбыкІэ умыщІ шэч -
ХущІегъуэжащ ар пщІзгъаХэм,
ПсэкъбзэуІ кьнхьыжауэ тобэ,
Пхуэжъунущ ныбжьэгъу пэж ар нобэ.
И хэкур псомн я щхьапІэу
КьызэрилъытэмкІэ шэсыпІэ
Снуэфынущ, кьызздаІуэ,
БжеІаХэр нэжу Тхъэ пхуэоІуэ!
ЖьакІэхум жиІэкъм щІы хэлъу
Кьыщырым къэмыкІа и гущхьэм,
ЛЫыжьым фоупс кьыІурыльэтъым
Нэхъыбэр зэхэщІауэ щхъухьу.
- Хъунщ, ди нэхъыжь, сэ кьызгуроІуэ,
Абы щхьэкІэ лейун Тхъэ умыІуэ.
Си натІэм нлъу кьыспэщІытъым
Сэ сыхьхьэзырщи сыІущІэну,
Тхъэм жиІэмэ, мыгувэу си лъэр
Сэ нэсхуэсынщ Асльэн и унэм.
ЗэгъащІэ, сэ сыщІымышынэ
Абы хэсльтхъэнкІэ хъуным си щхьэр!
- Кьыпхухъу тхъэразэ, ди пащтыхьым
Хуэсхьынущ сэ хъыбар гуфІэгъуэр!
Уцыт узыншэу, ун гущІыхьэр
Зыщыгъэгъущи, гъэгу ныгтехь!
- Гъэгу махуэ уэрэ, лЫыжь Іумахуэ!
Ирегъэжьэжри лЫыжь пщІыупсыр,
Кьышыр мыпхуэдэу йогупсысыр:
- Зыкъриншэжу ифІ, щытхъупскІэ
СигъэІулэн ищІамэ гугъэу,
Сеплъынкъэ сэри сыкъэмыскІэу,
Пщышхуэм кьыплъыкъэкІыну лЫыгъэм! -
ПащІэкІэм жагъуэу щІогуфІыкІыр,
Зэрышхуэ дзэр зэтрекъуэз,
Кьаплъэн, щэкІуэным нэр кьыхуникІыу,
Ежьа пфІэщІыну зыкъегъазэ.
Пэплъащ жэуапым ар гупсэхуу,
ЩхьэмІуэхухэр щыхэрнгъэзахуэу.
«СыкІуэнщ, - жи, - си щхьэр мынэхьапэ,
Хуэхъуну щытмэ, ар си лъахэм щхьэпэ».
ИкІи кьыщІегъэувэ нэгум:
Бийр кьытеуаеу ШэрджэС хэкум,
Зыхуэзэу хъуар зэтрнгъасхьэу,
Дыгъужь ныбджэу зихущыхьу,
Езымн кьрихаеу джатэр,
Бийм лІэн-къэнэну апэщІэту.

13

- Сыт къезыхуэкІыр а лЫыжь кхъахэр? -
Зыгуэрым и гур нгъэмыгъуэу,
Иретъэжьъэкрн гъунэгъур, -
Кьышыр и анэр нэщхъеиуэ,
ЩІоупщІэ, къуэм зыхунгъэзауэ:
- Ар кьыскуиіщаци пщышхуэм лЫыкІуэ,
Асльэным секІужьыну сокІуэ.
- Кьыбгурыіуэкрэ жьыпІэ, щІалэ?
КхъыІэ, апхуэдэу умыделэ,
ЖьІэзыифІэщ сабий
Зыкъыщыбгъэжъуу уэ уи бийм.
Ар бзаджэщ блэуэ, хьилэшым
ТхъэкІуэмэкІыхьу узыщІешэ.
Ар хуейкъым зыкІи мамырыгъэ,
Кьыпэтъэщащхьэм ун лЫыгъэм,
И ныбгъэхьэшыр кьеГъэІэгъэ,
Урнубыдзэну дыгъуэжьыгъуэм.
Мыгъуагъэ кІэнщэр зи Іэрыкіыр
Гузавэ пфІэщІрэ хэкум щхьэкІэ?

Зэзыдзэкіар **УЭРЭЗЕЙ Афликщ.**

(КъыкІэлъыкІуэнущ).

АДЫГЭ ПСАЛЪЭ

● Щикъуохьащ адыгэр дунеижьым

Мэздэгуръ Иорданиемрэ кьикIа ныбжьыщIэхэр.

ВАЙСМАН Илья:

Узыфэ хьэлъэхэр къэзышэ

● Ди псэлъэгъуохэр

Мы гъэмахуэр ямылейуэ хуабэщ, уэгъущ. Жьы къьбзэкIэ бгъэнц псым зыщагъэпскIыну, хуабэм зыщахъумэну, загъэпсхуэну цыху куэд мандуэ пархэм, мэз льапэхэм, къуэ уэхъхэм щежьх псыхэм я Iуфэхэм. Ар хъарзынэт, арщхьэкIэ нужьрей зэманым апхуэдэ щIыпIэхэм куэду цыIэщ мэлхьэпIатIэхэр. Абыхэм цIыху куэд ягъэтхьэуыхэ, кьедзэжьа нэужь, сымаджэ хьухэрэм маIуIыкъым. Ар кьэтпыытэрп, дэ ящыIуплагъэ зыхуэдгъэзащ КъБР-м Гигиенэмрэ эпидемиологиемкIэ и центрым и дохутыр нэхъыщхьэ Вайсман Илья. Ар тедгъэпсэлъыхьащ мэлхьэпIатIэм зэрызыщIыпIхуэмэну щIыкIэхэмрэ Iэмалхэмрэ.

- Илья, иджы хуэдэ дыдэу мэлхьэпIатIэхэр етауэ ящIэжыркъым. 2010 гъэм и щIыпхьэIум ирихьэлIэу апхуэдэ хьэпIапIэхэр зэдзэкъа щIыхуэхэм я бжыгъэр куэд мэхъу. Дауэ ахэр щIыхэм я щIыфэм зэрыхэпщихьэр? Сыт хуэдэ узыфэхэмкIэ щынагъуэ абыхэм я дзэкъапIэхэр?

- Пэ ж дыдэу, мы гъэмах уэр «къулейщ» мэлхьэпIатIэхэмкIэ. Щыщхьэ Iуи 1-м ирихьэлIэу республикэм и сымаджэхэм, поликлиникэхэм апхуэдэ хьэпIапIэхэр зэдзэкъа щIыхуэхэм я бжыгъэ щIыхуэ 526-рэ екIуэлIащ. Абыхэм ящыщу щIыхуэи 148-р сабийщ. Ильэс блэкIам и апхуэдэ лъэхъеIэм мэлхьэпIатIэ зэдзэкъаxэр щIыхуэ 442-рэ хьурт, абыхэм ящыщуи 120-р сабийт.

ЦIыкIуэхэм нэхъ яхуэпльэщ мэлхьэпIатIэр. ХьэпIапIэхэр нэхъыбэу зытесыр удз льахьышэхэращи, сабийхэр щыджэгукIэ абыхэм зыкIэращIэри Iэпкьпльэпкьым щыщу нэхъ фэ щабэхэм джеж зыхуакIэ. Апхуэдэхэщ, псальэм папщIэ, пщэр, тхьэкIыумэ льэбжькIэр, льэпкьэ, Iэ зэфIэгъэщIапIэхэр, зэгъэшIэрэр.

МэлхьэпIатIэм и дзэкъапIэр езыр апхуэдэуи шынагъуэкьым: а уIэгъэр плъыжь мэхьу, машхэ, мащIэуи мэбэг. Нэхъ шынагъуэр хьэпIапIэр кьыщодзакъэкIэ, и Iупсым хэлъу цIыхуэм и лъым хихьэ инджешэщ. Апхуэдэуи мэлхьэпIатIэр уи щIыфэм хъыуIыпIыхь хьунукьым. Абы кьыпхуихьынкIэ хьуну узыфэ шынагъу эхэм ящыщу цIыхуэм и псантхуэр (нервыр) зэтезыкьутэ мэлхьэпIатIэ (клещевой) энцефалитыр, геморраги-ческэ техьэгъуэр, боррелиозыр (болезнь Лайма), нэгъэущIэхэр. Ахэр уэрыпIыкIын узыфэхьым, атIэмэ гум, кьупщхьэ зэрыпыпIэхэм я лэжькIэм зэраныщхуэ хужьу, узынщагъэр зэтезыкьутэ уэхэщ. Абы кьыхэкIыу ар езыргэзыру кьыхэпхьжьыну уэхэмытмэ нэхъыфIщ. МэлхьэпIатIэ фи Iэпкьлъэпкьым хэсу гу лъыфIта - заншIэу дохутырым фызэрыпэсыным иужь фит.

- Сыт хуэдэу зыщытхъумэфыну атIэ мэлхьэпIатIэм?

- Псом нэхъри нэхъыфIыр сабийхэм мастэ хэха яхэлъхьэныр, арщхьэкIэ абы ипэ сабийр мазэ псом кьриубыдэу узынкIэ зыдыдэу екIуэкIауэ щытын хуейщ. Ауэ сабий дапщэ дэ диIэр мазэм и кIуэцIкIэ зэ-тIэу мысымаджэу: е пыхуэсыу мыхэу, е мыпсчэу, е нэгъэущ у з гуэрым имыгъэщхьэкагъуэ? Апхуэдэхэр машIэ дыдэщ. Аращи, ар хэкIыпIэфIу сэ кьэсмыптэркъым. Яэынкьуэ анэхэм я бынхэр мэлхьэпIатIэм щахъумэн папщIэ, аргъуейхэр кьоэзымыгъэдзакъэ щхьэхьхэр кьагъэсебэп. Апхуэдэу пщIэнкIэ Iэмал иIэкьым. Аргъуейр кьыббгъэдэзымгъэхъэ, кьоэзымыгъэдзакъэ щхьэхьыр зытеутха щыгъэм тепщхьа мэлхьэпIатIэр, зэрихабзэу, сыхьэт зытIукIэ фэ щабэ мылъыхьуэу, а щхьхьым егъэгужьейр дэнэ дэж кьыхуэзэми Iэпкьлъэпкьым зыхеухкIэ. Куэд дэмыкIуи абы холIыхь, цIыхупыр фIей ящIу. Ар хуэбжьу шынагъуэщ.

МэлхьэпIатIэхэр зыгъалIэ щхьэхьхэр зэпхьэлIэ хьуну сабийхэр я ныбжькIэ ильэсэ 5 нэхъ ныбжьку щытпхъащ. Нэхъ цIыкIуIуэхэм я дежкIэ зэранщ апхуэдэ щхьэхьхэр. Ахэр зытеутхэн хуейр фIыгъэкIэрыкIэрыр, атIэ щыгъэныкIур. МэлхьэпIатIэр игъэлIэн щхьэкIэ, абы я нэхъ мащIэу сантиметри 10-кIэ щIэлIэн хуейщ щхьэхьыр зытеутха щыгъыным тесу. Апхуэдэу сабийхэри балигъхэри зэхуэдэу хуэсакьын хуейщ я Iэщхьэлъащхьэр пхауэ, гъэунщэдж льапэхэр дэпIщIауэ, джанэ пщамПэм ит щIыхуэр пхауэ щытыным, пыз щхьэрытIэгъэным е Iэльэщ зытелхьэным. Пщэм Iэльэщ цIыкIу е пщэдэлъ пIащIэ дупхэмэ, кьыбдэпщей мэлхьэпIатIэм пщэ лъынтхуэм тынщу зыхиукIэфынукьым. Хэт ищIэрэ, ар абы нэхъыбэрэ елIэлIэхукIэ, гу лъыптэкIэ зыбунущ.

Удзыпщ1эм Iэпщ1э льапщ1э щыджэгу, кьыщ1эзыжьхьэ сабийм и Iэпкьлъэпкьыщ1эх-щ1эхьыурэ зэпэпльыхьын хуейщ. Ахъуэдэуи нэхъыфIщ сабийр щыгъэн хужьыфэкIэ хэупажэ - мэлхьэпIатIэр абы заншIэу кьытещынуц. Сабийр коляскэм ису паркым фыкIуэнумэ, щхьэхьыр тетутхэн хуейщ коляскэм и шэрхьэхэми абы ибгъуэхэми.

- Зыщыдмыхьумэфу мэлхьэпIатIэр кьыдэдэкъамэ, ди щыфэм хэпщхьамэ, сыт тщIэн хуейр псом ящэ?

- Псом нэхъри нэхъыфIыр заншIэу дохутырым кIуэнырщ, ауэ апхуэдэ Iэмал щыщымыIи кьохьу. Апх уэдэхэм дежь упIейтейуэ хьэпIапIэм заншIэу укъеIэныр эзраныщIу эщ. Угужьеиуэ абы уепхъуэмэ, фэ щIагъым щIупIытIыхьынкIэ хьунущ е абы и Iэпкьлъэпкьым щыщ гуэрхэр кьыпхуэхэмрэ кьыпхуэхэр хэльщ - абыкIэ узыр нэхъ хэтIасэу аращ. Ящ щыкIэ кьэвгъэхьэзыр пинцIе цIыкIу, спирт е йод, уэгъэзрх. ИтIанэ мэлхьэпIатIэр усакьыурэ пинцетымкIэ кьыбдощ1э, кьытетIэтыкIыурэ сэмэгумкIэ кьыбогъэкIэрэхьуэкI, и льакьуи и щхьи кьэзэрыхьэмынэнэм уеIалIэурэ. Иужькьэ убгъэр йодкIэ е спирткIэ уогъэжьабзэри, зэрыхьукIэ нэхъ псынщIэу дохутырым уэзрынэсыным уящIокъу.

Гу лъывзэгъэтэну сых уейт: фэ езым кьыхэфхьжа мэлхьэпIатIэр дохутырым здэфхь. Абы и зэхэлъыкIэр лабораторэм кьыщахэутэнущ. МэлхьэпIатIэм уз зэрыщIалэ пкьрыту кьыщIэкIмэ, иммуноглобулин мастэр кьыфхалъхьэнущ. ХьэпIапIэр кьыдэзэзакъэ мэхуэм мэлхьэпIатIэр игъэлIэн щхьэкIэ, абы я нэхъ мащIэу сантиметри 10-кIэ щIэлIэн щхьэхьыр зытеутха щыгъыным тесу. Апхуэдэу сабийхэри балигъхэри зэхуэдэу хуэсакьын хуейщ я Iэщхьэлъащхьэр пхауэ, гъэунщэдж льапэхэр дэпIщIауэ, джанэ пщамПэм ит щIыхуэр пхауэ щытыным, пыз щхьэрытIэгъэным е Iэльэщ зытелхьэным. Пщэм Iэльэщ цIыкIу е пщэдэлъ пIащIэ дупхэмэ, кьыбдэпщей мэлхьэпIатIэм пщэ лъынтхуэм тынщу зыхиукIэфынукьым. Хэт ищIэрэ, ар абы нэхъыбэрэ елIэлIэхукIэ, гу лъыптэкIэ зыбунущ.

Удзыпщ1эм Iэпщ1э льапщ1э щыджэгу, кьыщ1эзыжьхьэ сабийм и Iэпкьлъэпкьыщ1эх-щ1эхьыурэ зэпэпльыхьын хуейщ. Ахъуэдэуи нэхъыфIщ сабийр щыгъэн хужьыфэкIэ хэупажэ - мэлхьэпIатIэр абы заншIэу кьытещынуц. Сабийр коляскэм ису паркым фыкIуэнумэ, щхьэхьыр тетутхэн хуейщ коляскэм и шэрхьэхэми абы ибгъуэхэми.

- Зыщыдмыхьумэфу мэлхьэпIатIэр кьыдэдэкъамэ, ди щыфэм хэпщхьамэ, сыт тщIэн хуейр псом ящэ?

- Псом нэхъри нэхъыфIыр заншIэу дохутырым кIуэнырщ, ауэ апхуэдэ Iэмал щыщымыIи кьохьу. Апх уэдэхэм джеж упIейтейуэ хьэпIапIэм заншIэу укъеIэныр эзраныщIу эщ. Угужьеиуэ абы уепхъуэмэ, фэ щIагъым щIупIытIыхьынкIэ хьунущ е абы и Iэпкьлъэпкьым щыщ гуэрхэр кьыпхуэхэмрэ